

Идр. 4043/20 127/20

Не слика се и не пише ради тога да неко ужива у томе седећи крај камина, у пижами, с цигаретом и спрам јасне свеће. Пре свега треба гледати у уметнику човека и сабрата, — човека од меса и костију, који има своје мисли, радости и пороке, — сабрата који нам се поверава и до дна исповеда. Ни Ђура Јакшић није сликао само за се, него и за нас. И није сликао само за наше очи, но и за нашу душу. Он је био, очевидно, испуњен тражењем смисла и племенитим сном. Без обзира колики је у бескрајном низу наших и страних сликара, он је човек и уметник, истински уметник и прави човек, који је имао толико богат унутрашњи, душевни живот, да је и нама оставио да њиме живимо.

МИЛАН КАШАНИН.

О РЕЛИГИОЗНОМ ОСЕЋАЊУ И ЛИРИЦИ.

(2)

Колико смо ми успели упознати се са старом религиозном лириком из великих књижевности, излази да су италијанске збирке — рукописни *Codici* добрим делом, и лирски, и молитвени, и музички — најдрагоценије, уметнички и религиозно најчистије и најекстатичније. Није чудо. Италија је земља у којој се, ако узмемо њен Средњи век и Ренесанс, изживео најцелокупнији живот човеков. Сем наука и уметности, (паганства и греколатинистине), живела је у тој Италији и снага и лепота једног хришћанства изнегованог ~~како~~ из побожних душа људи. Није сметао ни Аристотел, ни разум, ни мистичке јереси, ни корупција Рима: унутрашњи живот тадашњих људи није био баналан, душе њихове су живеле многоструке животе, па и живот религиозни. Кад су у нешто сумњали, нису презирали оног ко тврди; кад су нешто тврдили, нису презирали оног ко сумња. Данте је разумом ревидирао учење цркве о спасењу, али му, комплетном и гениалном, то није сметало, само помагало, да баш у додиру тезе и антитезе упозна и осети праву природу и једног и другог, ~~и да~~ мрзи папу и Рим, ~~и~~ воли католичанство, ~~и~~ у својој *Комедији*, у савршену уметност сложи и најстрашније памфлете против цркве, и најекстатичније молитве и веровање. Та Италија комплетних људи и живота оставила је оне градиће од којих је сваки једна цивилизација; оставила безмерне архиве, библиотеке и галерије, као безмерна сведочанства рада и напора; оставила, између осталог, и религиозну поезију и музику којима нема премца. Дакако, у огромним количинама те поезије има читавих хрпа празне реторике и једноликих имитованих текстова; али има, као у свима областима уметности тадашње Италије, и оног јединственог и никад непоновљеног, што је и дан данас кадро религиозно узбудити, па и на колена бацити, и сасвим

или прозор за мир и улажење у себе. Ово је ваљда најнеми-сленије доба откад је цивилизација устала да човека учи ми-слити! Нико се никада не запита: како живим, како да живим? Свако је убеђен да се само по себи разуме да зна како ће живети, и ради се само о томе да седне на нешто што вози, и да се што брже пребаци некуда одакле ће донети довољно новаца за онај потпуно јасни и одређени живот. И све тако. Један за другим јури, колута, и цело време се троши на пре-лажење размака и даљина. У тој јурњави, ~~важној и опасној по сваку цену~~, има нечег ужасно примитивног. Време и простор, два од најтежих проблема сваке филозофије, изгубили су данас ~~оно~~ најнедокучније и најсублимније из својих тешкоћа: бескрај-ност и вечност. Један велики трг у Паризу, рецимо Конкорд, једна велика прометна артерија у Лондону, рецимо Оксфордска улица, ако их посматрамо из старинског става мирног и зами-шљеног човека, то је ~~сасвим тако~~ као кад под микроскопом гледамо ~~оно~~ буквално безглаву микробску јурњаву неких живих ствари, све на истом месту. ~~Ми~~ Ми живимо у апсурду: у вре-мену у којем нема времена, у кућама у којима никада нико није код куће. Све што се проналази само је машина за брзину, замена за несташицу времена, средство за утакмицу у немању времена. Данашњи човек нема времена ни да мисли, ни да чита, ни да страда, ни да жали, ни да резигнира, ни да умре. Као онај Стендалов коњ, ~~раскочан~~ од гранате, који се заплеће у своја рођена црева, али трчи, стиже друге, нема времена да стане.

Данашње модерно друштво, што се унутрашњег живота тиче, иде у сусрет једној ужасарајућој симплификацији. Не нека атмосфера празноверног радног Средњег века, него древна фетишистичка епоха нам се вратила у онима који кидају одело са неког тркача, боксера или филмског глумца... Али, нема ноћи толико црне да је божанске вредности света и живота не би могле расветлити. Свест и лепота мисленог и религиозног човека, то је, као и сунце, енергија света. Онај чешки професор, који је ту недавно подлегao инфекцији коју је за добро људи сам себи учинио, који је сахрањен без фотографија, који је живео и умро по учењу Томе из Кемписа *Claude super te ostium tuum... et mane in cella*¹, тај је човек био добро семе људства, и радост Божја; он је био, како хоћете, закон или чудо ре-лигиозно.

У филозофији, у свима уметностима, а нарочито у лите-ратури, много је чисто религиозних тенденција и данас; ~~и много~~ ~~и све~~ све више их је, нарочито у западно европским књи-жевностима, што значи да не само религиозна, него специјално католичка литература јача ~~отрешно~~. Њено напредовање подсећа на зидање катедрала у Средњем веку: читави градови, читави сталежи се залажу за њу. ~~У~~ у строгој форми молитвеника и

¹ Затвори за собом врата... и остани у ћелији.

литургијских помоћних књига, расте једна пробрана, модерна књижевност, у којој сарађују, у целини или делимично, најбоља имена за која црква и теологија знају. Та религиозна литература има огромну светску публику, јер римски католицизам прима у свој опсег све више и више разних ритуса, калуђерских редова, и нелатинских литургија. (Велика недеља у Риму, то је једна невероватно жива манифестација интернационализације религиозних и спиритуалних области. Под протекцијом Свете столице, обављају, на пример, Копти и Јермени своје обреде, а грчко-рутенски калуђери служе на палеославенском језику.) Не мање многобројне читаоце ~~досто~~ свих конфесија, имају нова и понављана издања средњевековних католичких филозофа и песника. Затим, пуно је збирки модерних песама са инспирацијама искључиво верским, ~~и~~ строго библијским. Индивидуално мистичка лирика је освојила цео свет. Драма је делимично спиритуална и хришћанска. Хофмансталов *Jedermann*, ~~то~~ дубоко религиозна драма о смрти богатог човека, иде по свету управо триумфално. Као средњевековни мистериј или миракул, приказује ~~се~~ на тргу пред старом катедралом у Салцбургу, ~~пошто је сав град прекинуо банални живот свакидашњице,~~ а међу гледаоцима ~~за~~ цео свет, и Америка и Аустралија. Католички роман и католички есеј, то је већ један засебан род модерне литературе. Осваја ~~и~~ и полемично-теолошки дијалог. Треба, уосталом, казати сву истину: католичка литература цвета јер католицизам јача. Имамо опет тренутак и врсту контрареформације. Католичка Немачка, после рата, има ренесанс католицизма ~~и~~ у интимним осећајима ~~и~~ у култури и уметности. ~~Дан~~ не само католичка, немачки (и ~~и~~ скандинавски) ~~и~~ лутеранизам пролази кроз јак ритуалистички покрет. Англиканска црква у Енглеској, у оба своја крила, знатно је покатоличена; чувене конференције у Малину, у архиепископској палати још до скоро живог и чувеног кардинала Мерсијеа, много су задужиле Рим; знаменити енглески кардинали, Њуман и Манинг, више су живи данас него кад су били живи. Мистика и аскеза хришћанска осећа се и у модерној филозофији (Жак Шевалије). Постоје читаве серије модерно рађених биографија, инспирисаних култом појединих светаца и аскета. Култ Свете Терезе млађе, или француске, познате под именом *S-te Thérèse de l'Enfant Jésus*, која је један сасвим савремени светац и чудо, (рођена 1873, умрла 24 године касније, уврштена у свеце 1925, изузетно пре прописаних 50 година од смрти) — тај култ је управо огроман у католичком свету. Аутобиографија и биографија Св. Терезе, *Histoire d'une âme*, преведена је на све културне језике Европе и Азије. Француска, у којој је лаицизам у законима и јавним институцијама отишао био скоро бољшевички далеко, та Француска осећа данас католицизам у свима грамама уметности, у свима својим школама, осећа религиозну политику у државној политици. Анри Маси, бранио је ~~и~~

Т. Ваткин,
немачки,
аји

La terre alors chancelle, et le soleil hésite;
 Vos anges sont jaloux et m'admirent entre eux. —
 Et cependant, Seigneur, je ne suis pas heureux!

Како интелектуализовану свест има тај Мојсије Старог завета!
 Вињи је учинио напор да проблем судбине ~~Мојсије~~ Мојсије дигне до проблема судбине његове душе. Али тај високи проблем није ~~ома~~ умео решити достојно једнога Мојсија. Колико ~~бавио~~ јадања у души једног полубога, и у ванредним стиховима једног великог песника! Мојсије не жели смрт као тренутак пуног и можда најобјективнијег познања свога живота, него је жели као заборав и бежање од судбине која га је, у ствари раскошна и сјајна, уморила јадом и меланхолијом ~~на~~ *одлучној једној* ~~на~~ Вињи је пропустио да одели ~~ментално од пер-~~ витално од материалног; помешао је „редове“, како би казао Бергсон, данас. ~~цензора система.~~

(Крај ~~универзалног~~ ~~својег~~.)

ТАЈНА АЛБРЕХТА ДИРЕРА.

(Крај.)

Албрехт Дирер, сликар, остаје тајанствен целог живота, онако како је то био до године свога великог портрета, до које смо га од слике до слике од цртежа до цртежа, пратили.

Потомак занатлија Немаца (или Словак?) вративши се из туђине у Нириберг, он је за нас чудан у свим својим делима, познатим и непознатим. Не можемо, а да не сматрамо важним то чудно стапање периферијског и централног у његовом рођењу.

Па онда, та школа у радионици очевој. До смрти је волео посао ситан и није могао да се ослободи занатлијског, ма да је имао тако огромна виђења и снови. Чиме тумачити уосталом, ако не том тајанственом меланхолијом, да је, и после, враћао се једнако сиромаштву и простоти, ма да је имао прилике и краткотрајне потхвате „великих“ слика?

Цртач ванредан, показавши можда од финог Шонгауера, (Велфлин) из свршетка немачке готике, која већ давно поче да бива барокна, а иза које се назиру префињени Тосканци, он је стигао... куда? До цртежа, угљем, своје мајке (год. 1514) који нема никакве везе ни са Полајуолом, ни Кредием, ни Лионардом.

Но зар се ту не мора криви нека тајна, кад после свих

1. Моја неуморна нога савлада сваки простор;
 Многоводна река се дели кад ја треба да прођем,
 Глас мора замуке кад мој глас се дигне.
 Кад народ мој страда, и закон му је нужан,
 К небу подигнем очи, а дух твој ме посети;
 Земља се тада њише, и сунце заспорава.
 Анђели Твоји су љубоморни и диве ми се међу се. —
 При свем том, о Господе, ја срећан нисам!